

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 25. novembra 1857.

Gospodarska skušnja.

(Sredstvo ako se živinče kakor koli poškodva ali orani). Če si vol ali krava kak rog odbije, kar se pri kravah bolj pogostoma nahaja kakor pri volih, ker jim niso rogovi tako čversto uraščeni kot volom, je smola za ovezo (flajšter) najboljšo zdravilo. Če je pri odbitem rogu notranje jedro nepohabljeno, kar se malo kadaj pripetí, se flašter okoli jedra ovije, in tunec se kmali zaceli, okrog jedra pa nov rog obraste, in akoravno je krajši od odbitega, vendar živinčeta tako ne kazí, kakor da bi bilo do dobrega omuljeno.

Živino obvarovati, da si rogov ne odbija, kar se pri bodenji naj večkrat primeri, je naj boljše, če se govedini, posebno tisti, ki se po navadi rada bode, verh rogov kroglice (kugle) iz terdega lesa napravijo. Po ti napravi opusti živina večidel prehudo serčnost in togoto do silnih bojev in bodenja; in čeravno se pozneje tudi včasih še bode, vendar ji ni nikdar tako nevarno, kakor pri prostih rogovih.

Pri vsih vunanjih poškodovanjih in ranjenjih, ki se največkrat pri taki živini nahajajo, ki se rada bode, je najbolje, če se rane z vodo in jesihom izperejo in snažne deržijo. Za to izperanje je pa naj bolje, če se vzame šesti del hudega jesiha, drugo pa vode. Po jesihu z vodo zmešanem se rana očisti, vročina zmanjšuje, in presilne muhe poleti odganjajo, da v rano ne silijo.

Od reje prešičev kaj.

Kar prešičjo rejo zadeva, nahajamo sémtertje dovelj in prav nemarnih pogreškov. Veliko veliko je takih, ki mislijo, da prešič blato ljubi, ker ga pogostoma vidijo, da se po njem rad valja in riže; torej ga tudi najraje v blatu ležati pusté, kar mu pa nikakor ne tekne. Prešič je snažna žival, mokro in blatno ležišče mu ni nikdar všeč.

Če se v blatu ali pa v luži rad valja, dela to le zato, da se v vročini nekoliko ohladi. Če mu pa svinjak s suho steljo nastelješ, se boš kmalo prepričal, da v suhem rad počiva, in ne bo ti je z blatom ne s scanjem ogerdil nikoli. Zato mora kmetovavec pa tudi vedno skerbeti, da svinjak vedno le s suho šaro nastilja, ako ga pa nesnažnega in mokrega pušča, mu bodo prešiči vedno nemirni in ne žrejo, kakor bi imeli. Če jih pa v suhem derži, mu bodo požerli, kar jim dá, ležé pri miru, in se redé in popravljajo, da je veselje.

Prešiče poleti kopati je velika potreba; če se bolj pogostoma kopljejo, bolj jim tekne. Kdor jih nemore v vodo pušati, jih mora večkrat z merzlo vodo polivati. Nekteri prešičorejci dajo prešiče večkrat štrigljeti, in pravijo, da jim štrigljanje prav dobro stori.

Pri reji prešičev se mora kmetovavec naslednjih vodil deržati:

1. Svinjak mora čeden biti;
2. se mora pogostoma s suho steljo nastiljati;
3. kerita, iz katerih prešiči žrejo, morajo, preden se jim jesti dá, osnaženi biti;

4. poleti se morajo prešiči vsak dan v čisti vodi kopati, ali pa saj z merzlo vodo večkrat polivati;
5. se morajo na vsaki drugi dan štrigljeti ali s kakim štrigljem ali pa s kako oestro metlo.

Pri reji prešičev moramo pa še omeniti, da nekteri mislijo, če prešič bolj v merzlem svinjaku leži, popred se spita in otoleti. Toda take misli so krive in za rejo prešičev ravno tako malo pristojne kakor za govejo živino. Kdo bo vola, ki ga pitati misli, v merzel hlev zaperl? — Menim, da umen kmetovavec gotovo ne! — Zakaj v premerzlem hlevu se o večjem mrazu tudi veliko ogelca za osnovo toplote pri živini porabi, kateri ji služi, da se bolj redí. In tega ogelca ne more živinče v svoje pitanje porabiti, in po tem takem gré brez vse koristi v zgubo.

Iz tega prebrisan kmetovavec lahko previdi, da ne gré za pitanje namenjenih prešičev ne v prevročih svinjakih pariti, ne v premerzlih premetati pušati; če tedaj hud mraz pritisne, se jim mora tudi bolj nadebelo nastiljati, da jih preveč mraz ne zatara.

Da se prešiči od druge klaje bolj ne spitajo kakor od turšice, je našim kmetovavcom že od nekaj znano.

Po baron Babo-vem listu v B. Cor.

Natoroznanske reči.

Mravlja. *)

Pomladansko solnce pripeka in pregreva mravljišče na kraji smerekovega gojzda, iz kterega je sneg večidel že zginil pred solnčnimi žarki: in vendar je mravljišče še mertvo, kot da bi bila kuga pomorila njegove prebivavce. Le ene mravlje ni viditi, vse še spé v gorkem stanu, kjer se skerčene ena druge tišé. Kot silna vojska kralja Matiaža v votlem hribu, čakajo tudi one povelja od zgorej.

Pa solnce pripeka bolj in bolj in eden zaspanec se prebudi. Vzdigne glavo iz černe trume in z zaspanim očesom krog sebe pogleduje — vse še spí. Ali se je zmotil? ali še ni čas se vzdigniti iz ležišča? Pa saj vendar čuti, kako gorkota od zgorej puhti. Stegne toraj nožice, si pomane oči in še na pol zaspan se napravi iti gledat, ali je že čas zapustiti gorko posteljo, v kateri je že štiri mesce tičal. Gré po veliki cesti, pa ne more dalje; terdne barikade ali zapahe, ktere je sam v jeseni napravljati pomagal, mu zdaj jezijo pot. En čas hodi okoli male terdnjave in išče kake majhne špranje, da bi se skoz njo splazil, pa ni je dobiti. Jezen zgrabi en brun in si prizadeva ga izdreti, vleče in vleče — pa nič ne opravi; popade družega, tretjega, pa vse njegovo prizadevanje je zastonj. Vse je umno in terdno sozidano, kot da bi moralo do sodnega dneva terpeti.

Nevoljen gré tedaj nazaj in zgrabi s čeljustmi prvega zaspanca, na kterega po sreči naleti, za vrat in ga strese. Zaspanec se prebudi in debelo gleda, kot da bi hotel reči: „Da bi te zlodej! kaj mi hočeš?“

Ta ga pa začne s tipavnicami tipati in božati — in zaspanec je predrاملjen in v trenutku vé, kaj mu je početi.

*) Iz v današnjem listu pohvaljene „slovenske Kolede.“

Oba gresta družih budit. Kmalo jih je deset na nogah in vsi gredó nad barikade, ktere se združeni močí deseterih korenjakov več ustavljati ne morejo. Pridejo vèn, solnce jih skonca bliši, pa se ga kmalo privadijo in želodec, kateri je čez in čez z debelimi pajčevinami prepreden, se tudi močno oglašá. Ga utolažit poiščejo kake sladkarije in zraven se veselja na glavo postavljajo, se cukajo in druge burke uganjajo. Potem gredó domú in tù je kmalo vse na nogah; kot hudournik vrejo vèn pri vsih vratih in na mravljišču se vse giblje in mergolí, kot voda, ki v kotlu vre in kipí.

Ko so se vsi prepričali, da se je pomlad že vernila in ko so se na solncu popolnoma ogreli, jih gré nekolike na dno stanišča. Tù leži v dobro zavarovanem kraju kupčik drobnih belih zernic, drobneji od prosá. To so jajčka, ktere so babice pretečeno jesen izlegle. Matere so kmalo pomerle, delavci so pa jajčka na varen kraj spravili in zdaj o gorkem vremenu hité ž njimi na mravljišče, da jih toplo solnce ogreva in jih obudí k življenji.

Ker smo zgorej nekaj od delavcov omenili, moramo prebivavce mravljišča bolj natanko pregledati.

Poleti najdemo v vsakem mravljišču troje živalic. Perve so možke mravlje, ki se od navadnih mravelj le po perutnicah ločijo, potem najdemo babice, ki so večje, kot možki in tudi krilate. Zadnjič so navadne mravlje, ki nikoli nimajo perutnic. Teh je naj več, te tudi navadno le mravlje imenujemo, ker možki in babice sploh ne hodijo iz mravljišča, ampak so le doma in navadne mravlje jim strežejo, jim donšajo jedí, zidajo tudi pohištva i. t. d. z eno besedo, one skerbé za vso naselbino. To so delavci, kateri nimajo nobenega spola.

Navadno mesca vélicege serpana zletijo možki in babice iz mravljišča in se dvignejo v zrak, kjer se sèmtertje švigaje ženijo. Ko so nekoliko časa veselja pijani okoli ferkali, popadajo na tla. Možki, ki niso zdaj za nobeno drugo rabo, kmalo poginejo; babic pa že delavci čakajo. Berž ko eno zagledajo, jo zgrabijo, ji polomijo perutnice in jo tirajo slovesno v stan. Eni delavci ostanejo za stražo vedno pri babicah, jih pridno pitajo in jim strežejo na vso moč, ker one so zdaj upanje cele naselbine, brez njih bi rod pomerl.

Ko začnó babice jajčka leči, so že delavci pripravljeni, ki jajčka v nalašč za to odmenjeni kraj nosijo in lepo uredujejo. Babica potem tudi kmalo umerje, le maloktera zime ali celó pomladi dočaka.

Po ženitvi delavci vse babice, kolikor jih uloviti morejo, tirajo domú. Se vé, da se tudi marsiktera zgubi; ta si potem sama perutnice izterga, zleze pod kak kamen ali v kako luknjo in napravi ondi novo samosvojno naselbino.

Pomladi je prva skerb delavcov, jajčka na solnce nositi; če je solnce prevroče, hité ž njimi v mravljišče v prvo nadstropje, potem v drugo i. t. d.; proti večeru pa, ko solnce že medlí, jih nosijo spet kviško in nazadnje, ko se je solnce že skrilo, jih nesó sopet v dno na odmenjeno mesto, zapahnejo sopet vse duri, postavijo k vsakim vratom stražo in trudna družina gré k pokoju.

Noč je minula, zlato solnce je že izšlo. Tudi v mravljišču se je jelo gibati, straža odpahne duri in pokuka vèn, pa gosta megla pokriva zemljo, vreme je neprijazno in kmalo deževati začne. Straža zapahne sopet duri, zadela vse špranje in gré v stan. S tipavnicami ošverka vsacega, kterege sreča, ta se precej oberne in oba gresta naznanovat vreme. Tipavnice švigajo od kraja do kraja in kmalo vsa družina vé, da dežuje in da bo treba danes domá ostati.

Pa pridna mravlja nikoli rok križem ne derží. Čeravno dež zunanje dela overuje, je vendar domá eno ali drugo reč popraviti treba.

Tù se je steber, ki je do zdaj strop podperal, poderl, treba ga je na novo postaviti. Pot, ki v drugem nadstropji

do malih vrat pelje, se je pozimi tù in tam zasula; treba bi jo bilo otrediti in v zgornjem nadstropji bi bilo tudi še ene nove potreba. Vse to mora biti še danes storjeno.

Pridno se lotijo dela, postopača med njimi ni viditi; v tem kotu eden s čeljustnicami koplje in rahljá zemljo, drugi jo odnaša, tam spet tretji postavlja terden zid in včasih pride tudi polir pogledat, kako gré delo od rok. Če kaj ni dosti terdno, morajo podreti in iz novega začeti.

Pa po terdnem delu je tudi dobro počivati, to vsak dobro vé in nobedeu mravlji ne bo zameril, če se od dela malo oddahne in svojemu želodcu kaj boljšega privoši.

(Dalje sledí.)

Jezikoslojni pomenki.

Cakavci po Vuku z ozirom na Kekavce, ki izgovarjajo I na koncu besed.

Spisal J. Kobe.

(Dalje.)

„Vsakdo vidi, da so verlo majhne te razlike, kadar se od dveh različnih narečij in ljudstev govori. Pa ko se še pomisli, da jih je največ moglo in moralo postati v naših krajih (potem ko so Serbi in Horvati naselili se le-sèm) za ilado in dve sto let, tedaj lahko more biti, da so Serbi in Horvati sèm se naselivši bili en narod pod dvémi raznimi imeni, kakor na priliko nekteri pišejo: „Serbi in Bosnjaki.“

Da je jezik teh Horvatov serbskemu naj bližji, vidi lahko vsaki iz listine pisane v čakavskem narečji, ki sem jo bil našel leta 1841 v knjižnici grofa Blagaja na Boštanji, ki se tako glasí:

„Mi Gregur knez Blagajski i večje. Damo viditi vsakomu, komu se pristoi, i pred koga lice pride taj naš list otvoren, da pridoše pred nas sudac Ferenac s podteržci (cum suboppidanis) i sudac Franac s Čelvikočami skazajuće nam, kako su im izgubljene pravde od sione ruke, ke su pravde imili od naših prvih, proseće nas, da bismo im tu milost učinili, da bismo im dali stare zakone i potvrdili ih u njih, i mi izvidivše od starih naših kmeti, kako je njih stara služba i pravda navadna bila, tako im učinismo zakonom, da imaju davati od puna sela (de toto fundo) miru sudini (dicastici) od svetoga Križa dne u jeseni, jošte od puna sela, ki derži pun žrib tri mernike, plaća 1 pšenice, dva ovsa o svetoga Martina dne, ter jednu kokoš mladu, 3 jajca, jošte o božiću su dužni za tri mere soli, ter jedinu libricu popra, a libricu voska odavsih, o mesopustu dvoenadeste kuri ter petdeset jaje, 6 sirev to imaju davati, a ki bi ih (qui eorum) nasadil vinograd nenarediv zidinom, kada bude on vinograd daval 25 vidar vina, dužan je poltriu vidro davati od njega vina, a kada bude daval on vinograd 50 vidar vina, ima davati od njega polni dohodak 5 vidar: nakon toga, ako bi on vinograd daval 100 vidar vina, da nema veće davati od njega, a ki bi vinograd nasadil, ali kupil, da dohodak plaćae, ki je više pisan, sledan ga je vani (in eo) stojeće držati, ki bi pošal svitlo poklonit se gospodinu svojema; jošte, ki bi ih koli imil svinje, ter bi ih bilo desetero, izbrav gospodar troe ih još oko božića, ter ih sebi ostavi, nerizstaca toih troe izbrav, gospodinu najbolje gre, ako bi ih kto imil 100 svinj, da veće ne dae od njih nere edno, a gdi bi ih mogal tko od njih desetero hraniti a bilo ih osmero, da smo voljni još mu uzimati, jošte kada e grad dilati, odložiti zida i pokrivanje ili hiš dilanje, dležni su 2 težaka slati k gospodskomu meštru, dokle se obajdu okolo, a kada se obajdu, tada je vladanje dležno dilati, a kada se vladanje obajde, tada su nam opet dužni po dva težaka pošiljati, jošte ako bi se komu smirilo od njih, ter bi človeka ubil, plati gospodinu kervni osud poltretu nadeste miru, da ga nimamo

star postane; potem se drobno zreže in z rezanco vred kakor navadno oves konju zobati dá. Težkim vožnim konjem se dá na dan 18, lahkim konjičkom 12, jezdnim 10 funtov takega kruha. Konjem je kaj vseč in jim dobro tekne. — Dobro je tudi med gori omenjeni drob tudi drobno razsekanega korenja in krompirja primešati; na 100 delov ovsenega drobú 3 dele krompirja.

Gospodarska novica.

(Iz ajde žganje!) Prof. Knobloch je ajdo kemiško preiskoval in pri tem najdel, da ajda ima 3krat tolike štirke v sebi kakor krompir srednje sorte, zraven pa še nekoliko protebnih drobcov, kateri naredé, da so ajdni ostanjki še za klajo veliko vredni, kadar je iz ajde žganje izkuhano bilo. V 9. listu parskega časnika „Ztsch. d. l. V.“ popisuje prof. Knobloch na drobno, kako se iz ajde žganje kuha. — Kdo bi bil mislil, da ljuba ajdica bo kadaj še žganjarjem v gerlo tekla!

Natoroznanske reči.

Mravlja.

(Dalje.)

Vsako mravljišče ima nekaj ptujih majhnih živalic v svojem stanu. Imenujemo jih zeljšine uši, ker so res ušem podobne, in vsaki jih je že po bezgu ali po kaki verbi laziti vidil. Tem živalicam so mravlje posebno dobre, nosijo jih na solnce, jih glešajo in jim strežejo, kakor le morejo, tudi hrane jim donšajo in raji same stradajo, da le njih živinica pomanjkanja ne terpi. Te uši so res domača živina celega mravljišča, od ktere sladek užitek dobiva. Te živalice imajo namreč na herbtu dvoje cevi, v katerih se nabira neka sladčica, po kateri mravlje posebno hrepené. Ko pride mravlja do uši, se ji začne prilizovati, jo boža in gladi s tipavnicami toliko časa, da spusti uš po vsaki cevi kapljico one sladčice, katero mravlja željno poserka. Tako gré mravlja od ene uši do druge, da ima dosti. Uši so pa tudi rade pri mravljah, saj se jim nič hudega ne zgodi, mravlje lepo za nje skerbé, kot kmet za svojo molzno živino, in rés kar je kmetu krava ali ovca, to so mravlji te uši.

Naše mravljišče je imelo svoje dni na dveh lepih pristavah veliko te molzne živinice. Na dvéh hrastih namreč, ki sta blizo mravljišča stala, je prebivalo veliko teh uši in mravlje so jih pogostoma obiskovale, dvé terdo uglajene stezi ste peljale do hrastov in poleti v lepem vremenu je romala nepretergana versta mravelj k hrastoma, — ali zdaj je to vse minulo.

Lansko pomlad, bil je prvi lep pomladanski dan, ko so pervikrat mravlje prišle na solnce in so hotle iti gledat, kaj njih živinica dela, — ali kdo popiše njih osupnost in njih strah, ker jojmine prejoj — hrastov ni bilo več. Posestnik gojzda ju je pozimi posekal in ž njima so šli nar boljši in nar slajši dohodki mravljišča rakom zvižgat.

Zdaj imajo pa le malo živinice več, kar jo je domá v hlevu in še en češminjev germ jim je ostal — vse to le senca proti prejšnjemu posestvu.

Topli pomladanski dnévi, ki se zdaj verstijo, so zbudili življenje v jajčkah, ki so do zdaj pri miru na mestu ležale, na ktere so jih delavci spravili. Začnejo se gibati in iz vsacega jajčka zleze červec ali gosenca. Pridnim in skerbnim mravljam dá to posebno veliko opraviti, ker družina se je hudo pomnožila in novorojenci imajo vedno lačne trebuhe in le gledajo, kje bo kaj vgrizniti. Ker si sami še ne morejo potrebnega vsakdanjega kruha poiskati, jim ga donšajo mravlje pridno od jutra do hladnega večera. Domá je vedno sto in sto ust odprtih, ki željno pričakujejo

svojih strežnic. Mravlja prinese hrano v čeljustih in červec odpre svoje usta na široko in zija kot žejni srakoper v gnejzdu. Mravlja ga pita po malem s prinešenim jedilom, katero kot blisk zgine v požrešnem žrelu. Ko bi to dolgo terpelo, bi moralo biti vsih mravelj konec. To je še njih sreča, da terpi to pitanje le nekoliko dni, ker potem se leni trebušniki zapredejo v tenko kožico in iz gosenc postanejo bube, ravno kot se zapredejo svilodi v kokone.

Te bube ljudje navadno mravljiné jajca imenujejo in jih nabirajo za tiče, katerim ta hrana posebno tekne. Bube se morajo pa popred v soparu zadušiti, sicer bi nabiravcu čez nekoliko dni kašo upihale.

Mravljam je kaj zeló vseč, da so ti požeruhi upokojeni, ker zdaj se zamorejo oddahniti in tudi za se bolj poskerbeti, posebno pogosto hodijo zdaj k ušem vas; vse je spet veselo in zadovoljno.

Pa to prijetno življenje terpi le nekoliko dni, ker potem se začnejo bube spet premikati in iz tenke kožice prikobacajo mlade mravlje. Torej se zdaj mravlje sopet bolj doma derzé in pazijo na bube. Ko mislijo, da je prišel čas, pretergajo s čelustmi lahko tenko kožico na onem koncu, kjer ima mlada mravlja glavo. S pomočjo strežnic se izmotajo mlade mravlje iz tesnih celic, pa so še slabe in neukretne. Po vsem životu se jih derží oska srajčica iz tenke bele mrenice in stareje mravlje jim slačijo to srajčico počasi in skerbljivo, da bi mehkih udov ne ranile. Ko so te zadnje vezi odpravljene, jim dajo precej kaj dobrega jésti in potem, ko so se pokrepčale, jih vodijo po mravljišču in jim skazujejo vse kote in poti, ker zdaj bojo morale same za se in tudi za druge skerbeti. Iz jajčk namreč so se izvalile razun navadnih mravelj tudi možke mravlje in babice, ktere nikoli iz mravljišča ne gredó, torej jim morajo delavci potrebnega jedila donšati.

Novinci so kmalo spoznali svoje dolžnosti in se privadili službe in vsa družina živi veselo in srečno v en dan.

Ali komu se sreča vedno smehlja? Velikokrat pride nesreča, ko se je nobeden nadjal ni. Enega jutra, ko so mravlje komaj ustale in so še na pol zaspane po mravljišču lazile, prilomasti ena, ki je že zgodaj ustala in že na ogledu bila, na mravljišče; veselje se ji bere na obrazu, hitro ošverka nekoliko sester in kmalo je vse na nogah. Več kot tretjina družine se podá urno proti kolvozu, kateri je skozi gojzdič peljal.

Mravlja, ki je prijetno novico prinesla, jim kaže pot. Zdaj pridejo na pot in hitro obsujejo poljsko miš, ktera je mertva na sredi poti ležala. To je bil obed, kakorsnega še ne, kar so bele srajčice nedolžnosti slekle!

Ali kjer je sreča, je tudi nesreča, in nesreča je prišla za mravlje zdaj v podobi kolesa na samotéznem vozičku, kterega je star mož s plevédom naloženega pred seboj peljal. Levo kolo gré ravno čez miš — in kjer je pred enim trenutkom še vse živo bilo, je zdaj ostudno mertvišče. Skoraj vse mravlje so poterte od kolesa, kterega je nemila osoda ravno zdaj memo pripeljala. Le malo njih je odneslo peté in te zdaj bežijo od nesrečnega kraja; v sredi peljejo tudi kakega ranjenca, kterega je kolo po sreči le za kako bedro zgrabilo in mu saj še celo glavo pustilo.

To je bila velika zguba za našo družino! Kdo bo zdaj baticam stregel in možke redil, ker peščica srečnih, kateri so splošni uimi ušli, je premajhna, da bi mogla vse dela opravljati? Del in opravil je na kupe, delavcov pa malo.

Preplašeni pribežijo v eni sapi ostali domú in naznajo sestram strašno prigodbo. Velika žalost obide družice, s pobitim sercom obžalujejo svoje sestrice, ktere jim je nemila osoda tako zgodaj vzela. Pa mravlja tudi v žalosti poguma ne zgubi in si vé iz vsake stiske pomagati.

Ko drugo jutro zarja nebo prepne, so naše mravlje že vse na nogah. Nekaj posebnega danes tuhtajo, ker tako

nemirno sèm ter tje tekajo in se pogosto s tipavnicami ližejo. Ena, ki je tudi nekoliko večja memo drugih, ima posebno veliko opraviti; vedno šviga od ene do druge in jih pregleduje, kot general svoje vojake, preden jih pelje v ogenj.

Zdaj se vzdigne črna truma, straže odprejo vrata na široko in kot hudournik se vsuje četa po mravljišču. Le malo, kar jih je pri babicah za postrežbo in pri vratih za stražo neobhodno potrebno, je ostalo domá, druge so se vse vzdignile. Zunaj zleze ona velika mravlja na eno bilko in od ondot pregleda še enkrat svojo armado, potem jo pelje navzdol v gozdič.

(Konec sledi.)

Ali tudi Slovenci imajo obhajati tisučletni spomin apostolske delavnosti sv. Kyrila in Metoda?

Spisal Davorin Terstenjak.

V časopisih smo brali, da se severni Slovani pripravljajo, tisučletni spomin na apostolsko delavnost sv. Kyrila in Metoda slavno obhajati. Ker je ta zgodba v zgodovini dušnega razvitja slovanstva neskončno važna, in ker tudi mi Slovenci smo, akoravno mala, tako vendar čerstva betva Slovanstva, je tedaj vredno preiskavati: ali tudi Slovenci imajo vzrok slavne tisučletne svečavnosti v čast sv. Kyrila in Metoda se vdeležiti?

Slovenci so se s sv. katoliško véro že v apostolskih časih soznali, vendar ni še se bila v oni dóbi tako ukoreninila, da bi se reči smelo: popolnoma spreobrnitev Slovincov h kersanstvu spada v apostolske čase, ker delavnost kersanskih misionarjev one dóbe je obsegala večidel polatincene mesta in tergovišča s sredstvom latinskega jezika; med narod po seliščih — naj so bile stale v ravninah ali v planinah — se sv. kersanska véra za vès čas rimskega vladarstva čez Norikum nikdar ni bila popolnoma razprosterla (glej Muchar „Römisch. Norik.“ II, 266 itd.).

Po padu rimskega cesarstva so zemlje, v katerih Slovenci prebivajo, postale pozorišča kervavih bojov, in v tej dóbi se je seme sv. kersanske vére vsejano po sv. Fortunatu in Hermagoru, čeravno ne celó zadušilo, tako vendar se hudo popačilo. Divji Atila je od leta 443—454 razsajal po vseh straneh starega Norika, razderl Petov, Celejo, Akvilejo in druge mesta — sedeže kersanstva. Ni se torej čuditi, da še paganizem v slovenski zemlji nahajamo do osmega stoletja, in da še le nemškim misionarjem je ugodilo, ga popolnoma iztrebiti.

Ko je terpelo preseljevanje narodov (Völkerwanderung), rimska cerkev tudi ni mogla dosti za uzderževanje kersanske vére takraj planin storiti; — lahko toraj zapopadamo, kako je bilo mogoče, da v oni dóbi se je krivoverstvo Arianisma v Noriku ukorenilo — posebno v cerkvi petovski in celjski. Brez dvombe se je pritépel iz Sirmia.

Sicer ni nobeden se preseljevajočih narodov imel stanovitnega sedeža v Noriku, vendar bojne čete Rimljanov, ktere so skoz Norikum na panonsko mejo hodile; dalje obilne posadke paganskih rimskih vojšakov v norenskih mestih so bile izprvo bolj zaderžaj, kakor pa podpora kersanstva.

Rekel sem, da ni nobeden preseljevajočih se narodov germanskih imel stanovitnega sedeža v Noriku — domovini Slovincov; hočem tedaj, ker se se v šolskih bukvah zmiraj uči, da so na Krajnskem, Koroškem in Štirskem nekđaj germanski narodi stanovali, to reč natanjše razjasniti.

(Dalje sledi.)

Jezikoslovni pomenki.

Čakavci po Vuku z ozirom na Kekavce, ki izgovarjajo l na koncu besed.

Spisal J. Kobe.

(Konec.)

„Bilo bi od velike koristi, ko bi se v čakavskem narečju vse zbralo, kar ni serbsko. Onda bi se soditi mógló, ktere teh razlik se slagajo z narečjem njih zapadnih sosedov Kranjcev, ktere so same njihove, in te s katerim slovanskim narečjem se slagajo. Poleg tega bi pa mi dobili veliko čistejših besed, ki se danas med nami ne govorijo.“

Ravno tako bi tudi hasnila severnim Kekavcom taka zbirka besed pri južnih Kekavcih: severni so jako revni, južni pa bogati. Kako lepo pravijo ti: „ne mrazi me“, oni pa: „ne osiraj me.“ Ti delajo razloček med „hiteti“ festinare, in „hitati“ spešno delati; oni pa zadnjega ne razumejo; „pašbiti se.“ Njih sostavljeni glagol „natolcvati“ bi se južnemu „súsati“ slobodno umaknil, na pr. „na-ni vsi súsajo.“ Severni Kekavci ne razumejo južnega, če pravi: „rana mi se je ozlela“, „ozlevati se začela.“ Kako natančno izrazuje južni na pr. stopnje svojega truda; „se žurim“, „tersim“, „trudim“, „kinim“ in „mucim“; severni pa vedno žene svoj „prizadevam“, sostavljen iz „pri-zadenem.“ Za ta glagol menda vendar ne bo slovník slovenski imel prostora!

V Dalmaciji posuhem se ne nahaja dandanašnji nobeno selo ne občina ljudi več, ki bi to narečje govorili, pa tudi težko v Bosni; al nahaja se jih še v horvaski vojniški kranji kakor se Velebit prestopi, in na zapadnem Madžarskem in v Avstrii gotovo tje do Beča (Dunaja)! Kako so zginile iz Dalmacije? Jaz mislim, da so pobegnili pred Serbi in Turki, ondi ostavši so pa se poserbili. Oni pa, ki zdaj živijo na zapadnem Madžarskem in po sosedni Avstrii, ki jih Nemci imenujejo „Baser-Kroboten“, so verjetno odvetki panonskih Horvatov. Ali od kod tako daleč k severu? ali jim ni Porfirogenet dobro zaznamoval mesta vlade, ali so pa tudi oni v noveji dóbi pobegnili pred Turki.

Iz vsega tu povedanega se vidi, da se južni Slovani vsi zunej Bulgarov po jeziku delijo na troje: prvi so Serbi, ki govorijo što ali šta (in počem se ozir Čakavcov in Kekavcov nazvati morejo Štokavci) in na koncu sloga izgovarjajo o namesto l; — drugi so Horvati, ki namesto što ali šta govore ča (po čem se zovejo tudi Čakavci) in na koncu slogov izgovarjajo l, v ostalem se pa ne razlikujejo od Serbov; — tretji so Slovenci, ali kakor jih mi zovemo, Kranjci, ki namesto sto govorijo kaj (po čim jih tudi naši imenujejo Kekavce), kteri se od Serbov in Horvatov po jezikih veliko več ločijo, kakor Serbi in Horvati med sabo, pa so njim sopet bližji, kakor kteremu koli drugemu slovanskemu narodu. Med Slovence spadajo tudi današnji Horvatje v Varožlinski, Križevski in Zagrebški okolici (varmeziji), kterih jezik je prelaz iz Kranjskega v serbski. Al čudovito: od kod so oni ondi, kjer so zdaj? Ako je istina, kar Porfirogenet pravi, da so panonski Horvatje bivali med Dravo in Savo, in da njih stolica je bila v Sisku, onda bi trebalo, da so ondi Čakavci ne pa Kekavci!

Gledé na te južne Slované med sabo bi jez rekel, da je Štokavcov najmanj trikrat toliko, kolikor je Kekavcov in Čakavcov skupej, Kekavcov pa sopet veliko več kakor Čakavcov.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Marburga 22. listopada. 7. Zadnji četrtek so nas obiskali svetli knezoškof labodski gg. Anton Martin. Prišli so iz Dunaja, kjer so vizitirali samostan Benedik-

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 2. decembra 1857.

Pogojzdenje Krasa.

(Dalje.)

Kras je le za drevje ali pa za pašnike pripravna dežela. Ondi, kjer je po globinah le nekoliko zemlje, se povsod gojzno drevje, sadunosnice in murbe kaj dobro obnašajo, zato se pa tudi na Nanosu, pred Jamo, v Ternovskem gojzdu in v Hrušici, pri Postojni, na Javorniku, pri Cerknici, Šnepergu itd. gojzde najlepšega bukova in hojevja nahajajo. Na Krasu drevje kaj rado in naglo raste; tako se jelka okoli 40 let stara že seče in za oglje rabi; če se pa rasti pustí, da je 80 do 100 let stara, se iz nje najlepši jambore napravljajo.

Kaj imeniten je v gojzdnarskem oziru prikazek, da bukev v višjih krajih raste, ki leže blizu 5000 čevljev (v Šneperskem gojzdu celó 5302) nad morjem, med tem, ko se jelka malokdaj na visočini od 4000 čevljev nahaja in v nižjih gojzdi letino pol pavca široko napravi. Pač redko se nahaja jelka na Krasu, da bi merila 24 pavcov skozi sredo in bi bila kakih 60 do 80 čevljev visoka, in da bi dajala en do poldrugi seženj polén po 30 pavcov dolgih.

Ta veseli prikazek, kateri se na severnih in višjih krajih na Krasu še dandanašnji nahaja, je v južnih popolnoma zginil in bistro oko marljivega opazevalca ne vidi razun Panovičarskega gojzda blizu Gorice nič družega, kamor koli se ozré, kakor pusto skalovje, na katerem se govedina, ovce in kozé pasejo in le posamne zelene mesta.

Od tega, kako je na Krasu sčasoma lepo hrastovje, bukove in hojevje zginilo, se bere največ v arhivih Vipavskih in Postojnskih, kateri to reč najjasnejše razodevajo.

Tako stoji na priliko v nekem starem pismu od 6. aprila 1616: „Zu Remb oberhalb des Dorfes ist ein schöner Eichenwald, daraus sich die Unterthanen daselbst ohne Stellung beholzen; to je, v Rembu nad vasjó se nahaja lepo hrastje, iz kterega se podložni smejo brez oglasa z lesom zakladati.“

Zastonj si prizadevaš zapaziti kraj, kjer je tisti lepi hrastov gojzd bil; le brinjevo germovje pokriva semtertje tla, ovce in kozé se po pustih lehah preganjajo in mulijo borno travico, da se revno preživé.

Gojzde na Krasu so sčasoma zginili zato, ker so se pomnožili ondotni prebivavci, ali pa ker je kupčija to nanesla.

Gojzno gospodarstvo samo ni v stanu ljudi preživiti, in v omikanih deželah gojzde le takrat dokaj dohodkov donašajo, kadar se les po prav visoki ceni prodaja.

Kar ceno lesá v pretečenih 10 letih zaževa, tako je, kakor skušnje učé, cena lesá za barke skorej štirikrat višja kakor je bila leta 1847, ker takrat se je kubični čevelj hrastovine po 15 do 20 kr. plačeval, dandanašnji ga pa že po 1 gold. do 1 gold. 20 kr. plačujejo. Gojzno gospodarstvo se je moglo potem takem pašnikom toliko iz poti umakniti, kolikor so se na Krasu prebivavci pomnožili, zakaj človek mora živeti in kot deržavljan davšine opravljati.

Odgovor na vprašanje: „Zakaj Krašovci le pri pašnikih (pašnem gospodarstvu) ostanejo, in ne gredó, kakor

drugi narodi, od leta do leta naprej“, tiči deloma v lastnosti kraške zemlje, deloma pa v postranskih opravilih Krašovcov.

Svet na Krasu ni za poljodelstvo kaj pripraven, in le posebno pridnim rokam obveljá skalovje tam pa tam iz svojega grunta potrebne in rodovitne ograde napraviti.

Takih neutrudljivih rok pa ni bilo na Krasu ravno veliko najti, ker kontrabantarija je primorcom donašala marsikak goldinar dobička in vožarenja po cesti pa tudi. Marsikdo je raji s kontrabantom se ukvarjal ali še rajši cestaril in blago sém ter tjé prepeljeval, kakor da bi bil kamnje na svojem zemljišu lomil in na kupe spravljaj, in lemešu rahlo brazdo delal.

Kontrabantarija in cestna vožnja (furanje) ste naj bolj tega krive, da se Krašovci za poljodelstvo niso veliko zmenili*), da se tukaj sred devetnajstega stoletja pašniki brez vse skerbí za prihodnje čase zanemarjajo in na milijone oralov zemlje brez vsega obdelovanja pustí, da je revšina tako pogostoma Krašovcom za petami.

Kontrabantiranje se je, od kar je nova colna tarifa vpeljana, precej zmanjšalo,**) in kar se je železnica med Ljubljano in Terstom odperla, je vožnja po cestah popolnoma jenjala; zavaljo tega je upati, da se bodo Krašovci poljodelstva z večjo pridnostjo poprijeli, če bi tudi višja vlada nič ne storila, da bi se več milijonov oralov zemlje bolj kakor do zdaj obdelovati začelo.

(Dalje sledí.)

Natoroznanske reči.

Mravlja.

(Konec.)

V tem gojzdiču ne daleč od našega mravljišča je stanovala druga manjša družina mravelj, ki so se od naših černih le po barvi ločile, bile so namreč rujave. Mirno je živel rod za rodom že mnoge leta, bile so ravno tako pridne in delavne kot černe, ravno tako so skerbele za svoje potomstvo. Ker so se pa v bolj senčnem kraji gojzda pod košato jelko naselile, jih je solnce manj ogrevalo; torej so se njih mladiči tudi navadno ene dni pozneje izlegli, kot pri naših černih mravljah.

Solnce je že precej visoko stalo in pregrevalo tudi skrito mravljišče. Skerbno nosijo rujave mravlje svoje bube iz dna proti verhu in se že naprej veselé časa, kadar se bode mladina izlegla. Ali — kdo vé, kaj jutri pride!

*) Pred 20 leti smo bili prvič na Krasu in leta 1857 smo poljodelstvo na ravno tisti stopnji najdlji, kakor pred 20 leti, le pri gori omenjenih cesarskih kobilstvih, kjer nemško deteljo (lucerno) s posebnim pridom pridelujejo, posebno pa v Lipici pod sedajnim oskerbnikom kobilarije, potem v Snóžehah, Sežani, Tomaji in Nakli se v kmetijstvu vedno naprej pomikujejo.

***) Kakor se sliši, se je dobiček kontrabantiranja, od kar je nova colna tarifa vpeljana, pri vsakem funtu svilnega (židnega) blaga za 14 gold. ponižal; kontrabantiranju je tedaj zlato dno vzeto. Pis.

Černe mravlje, ki so zjutraj hitro šle od doma, so prišle zdaj blizo omenjenega mravljišča. Ene gredó bližej in bližej, pridejo na mravljišče, ogledajo vse in potem se hitro vernejo k svoji armadi. Precej potem se zakadí vsa armada na mravljišče, obležejo vse vrata, pokoljejo vratarje in z združeno močjo planejo v stan. Rujave mravlje se precej ne zavedó in ne razumejo, kaj to pomeni; osupnjene gledajo, kaj se bo z njimi zgodilo. Roparji pa, ker tako smemo černe mravlje imenovati, padejo na bube, vsak zgrabi eno in z njo pobegne. Ko domače mravlje vidijo, kaj se godí, da jim roparji njih mladino vzeti hočejo, se veržejo serdito nad sovražnike, al — sili se ustavljati ne morejo. Med tem, ko se z enim rujejo, so že drugi bube odnesli in akoravno je skor več černih kot rujavih trupel pokrivalo podzemeljsko bojišče — kaj pomaga to maščevanje oropanim? — svojih mladičev vendar le nimajo.

Černi roparji pa hité s svojim plenom domú, kjer jih tovarši že željno pričakujejo. Ko pridejo premagovavci, jih obsujejo straže in domá ostali delavci jim uzamejo bube in jih spravijo v varen kraj. Kot da bi bila to domača zalega, jo gleštajo černe mravlje, in ko drugi dan začnejo iz bub lesti, jim pomagajo tudi belo srajčico sleči, ravno tako, kot bi bile njih rodú. Rujave mravlje dobivajo precej jesti in se kmalo s črnimi sprijaznijo. Reve ne vedó, da so sužnje. Roparjem v čast pa moramo reči, da s svojimi sužnjimi usmiljeno ravnajo in da si prizadevajo, njih osodo jim kolikor moč zlajšati. Delati morajo, kot druge, pa tudi pri jedi niso ločene, le ko gredó ven, kako delo opravljat, gré ena černih kot brič z njimi in če se obotavljajo, jih k delu priganja, česar pa večidel ni treba.

Dan preide za dnevom, sužnji so zadovoljni, ker boljšega prostega življenja ne poznajo in pridno opravljajo dela svoji gospodi.

Enkrat prinese černa mravlja novico, da v gojzdu ne daleč od hiše ranjen keber pojema. En oddelek rujavih mravelj pod vodstvom treh černih bričev se napravi mastnega kebra v hišo pritirat. Ko pridejo na mesto, se briči prestrašijo, ker kerdelo rujavih mravelj je že kebra obleglo, hitro se mislijo umakniti — pa je že prepozno, že so jih rujave obsule. Strastno objemajo svoje rejence, ki so jim bili vzeti, ko še luči belega dneva zagledali niso. Sužnji tudi kmalo spoznajo svoje rojake in združeni se veržejo zdaj na černe trinoge; eden jim komaj uide, ostala dva pa na drobne kosce raztergajo, ker tudi mirna mravlja divjá, kadar brani svoj rod ptujih napadov.

V stanišču rujavih mravelj je vse židane volje. Naglo napravijo veliko gostovanje, pri mestnih kebrovih kračah obhajajo rešitev svojih ljubih iz sužnosti. Veselje se bere na vsakem obrazu; zdaj jim ničesar ne manjka, le spomin na nesrečne sestrice, ki še pod ptujim jarmom stokajo, jim serce teži in jim greni slehern grizlej. Enoglasno sklenejo drugi dan še druge sužnje rešiti, naj veljá kar hoče.

Pri černih mravljah je pa vse drugače. Neka pobitost in klavernost se je vsih polastila, na sužnje še bolj pazijo in jih ne pustijo iz mravljišča. Med sabo se vedno posvečujejo, kaj bi bilo početi.

To je gotovo, da oba roda zdaj ne moreta več sosedno skupaj živeti, preveč sta se že spoznala; eden je drugemu na poti, sovražtva in bojov bi nikoli konec ne bilo. Juterni dan bo razsodil, kateri rod bo obveljal. V obeh taboriščih se pripravljajo na boj. Černi so tirali svoje rujave sužnje v nar globočiji stan in postavili straže, da jim nihče ne uide. Potem se vzdignejo vsi delavci; vse kar se le gibati more, gré v vojsko, strahopezljivca med njimi ni.

Na majhni trati v gojzdu se srečate kerdeli. Ko bi trenil se zakadite eno proti drugemu in boj se prične. Navadno se jih sprime več od obeh strank; grizejo in koljejo se nekoliko časa in ko se potem klobčič zmotá, jih leži

nekoliko od obeh strank mrtvih na tléh. Tudi po dve se sprijemate in se skušate, ktera bo zmagala. S čeljustnicami skuša vsaka svojega sovražnika raniti in potem ko mu je rano usekala, spusti va-njo kapljico neke skeleče kisline, ktera ranjenega sovražnika umori. Ono kislino si napravlja mravlja v posebni žlezi, imenujemo jo mravljiño kislino. Ko je enega sovražnika zmagala, se verže nad družega in tako naprej, toliko časa, da je ona zmagana ali pa da je sovražnik popolnoma vničen.

Čeravno je že sama ranjena, vendar ne odjenja, dokler je moč popolnoma ne zapusti in še potem, ko že predertih pers na tléh leží in se že več gibati ne more, zgrabi še sovražnika, ktereга doseči more; celó, ko je že mrtva, se ne odprejo čeljustnice, ktere je v smertnem borenji v sovražnika zasadila. V svoji gorečnosti napade celó kacega prijatelja, pa kmalo spozná svojo zmoto, ga poboža s tipavnicami, kot da bi ga hotla za odpuščanje prositi, in potem se toliko bolj serdito verže nad dušmane svoje.

Tako so se borile naše mravlje. Kolikor bojevavcov, toliko junakov. Bojišče se je kadilo od strupene kisline. Tù neseta dva vojaka ranjenega pajdaša v varen kraj, da si opočije; tù hitijo drugi še neutrudeni na bojišče — novi boj, nove junaštva, pa zmagata se ni še na nobeno stran nagnila, akoravno je bojišče že pokrito padlih junakov. Le majhna tropa se še borí, pa utrudena po dolgem boji omaguje — kar priverši iz zatišja četa čverstih spočutih rujavih vojakov in spet se uname

„strašni boj, ne boj, mesarsko klanje.“

Kar jih je bilo črnega rodú, vsi so padli pod čeljustmi neusmiljenih zmagovavcov. Vés junaški rod je poginil borivši se za domovje svoje.

Ošabni in veselja pijani zmagovavci deró zdaj na dom zmaganih sovražnikov, kjer so bili še zaperti rujavi sužnji. Ko bi trenil, leže černe straže na tleh, oprosteni sužnji se zedinijo s svojim oprostiteljem, razderó poslopje in potem se vernejo v prosti dom.

Vecerna zarja orumení gojzdne drevésa in obsiva razvaline mravljišča, v katerem je prebival hrabri rod v sreči in blagostanji. Pa kdo se bliža mravljišču? Čeravno mravlja, s kervavimi ranami pokrita, se plazi po stertih nogah do razdjanega doma. Rujavi razujzdani sovražniki so jo zgrešili, in akoravno že na pol mrtva, se vendar še plazi do kraja, kjer je gospodoval njeni rod. Zadnja njenega rodú premišlja pretekle čase, solza se ji utrine in moči domače tla, ktere so oskrunili ptujci. Ko bi znala peti, bi glasno zakročila Jeremijado, tako si pa le misli: síc transit gloria mundi, ali po domače: „tudi nas je minulo!“

Fr. Erjavec.

Ali tudi Slovenci imajo obhajati tisučletni spomin apostolske delavnosti sv. Kyrila in Metoda?

Spisal Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Zgodovina nam imenuje sledeče germanske narode, kateri so svoje prvotne sedeže zapustili in si šli novih iskat:

1. Markomane, 2. Kvade, 3. Herule, 4. Ruge, 5. Gepide, 6. Vandale, 7. Gote.

Poglejmo na kratkem zgodovino teh nemških plemen. Markomani so iz pervega imeli svoje sedeže na srednjem in gornjem Majnu¹⁾, potem so obsedli zemljo Bojev v Bojehemu.²⁾ V tretjem stoletji jih nahajamo na severnem bregu Dunaja³⁾, na koncu tretjega stoletja v službi Rimljanov, in za Jornanda so Markomani na zapadni strani Vandalov, ko so ti v Sedmograškem sta-

¹⁾ Caesar, bell. gall. I, 51. ²⁾ Tacit. Germ. 42. ³⁾ Itiner, Rom.